

Metoda Alfreda A. Tomatisa – njena uporaba in učinki pri učencih v glasbeni šoli

Alfred A. Tomatis Method – Its Application and Effects on Music School Students

Izveček

Članek predstavlja metodo Tomatis in raziskave, ki so bile narejene na tem področju. V sklopu projekta Po kreativni poti do znanja (PKP) smo želeli ugotoviti, kakšni so učinki uporabe te metode na učence, ki obiskujejo glasbeno šolo. Poskušali smo se osredotočiti na učence, ki imajo motnje pozornosti ali specifične učne težave. V primerjavi z mednarodnim prostorom je metoda Tomatis v slovenskem prostoru skromno zastopana in manj poznana. Po končani raziskavi lahko trdimo, da je izvedena metoda na udeležence pozitivno vplivala predvsem pri zbranosti in pozornosti.

Ključne besede: metoda Tomatis, inovativen pristop, projekt PKP, poslušanje, pozornost

Abstract

The article introduces the Tomatis Method and the research carried out in this area. The purpose of the PKP project was to determine the effects of the Tomatis Method on music school students, where the focus was on the students with an attention deficit disorder or specific learning difficulties. In Slovenia, the Tomatis Method is still relatively unknown and not often used, compared to other countries. Based on the research, it can be concluded that the method had positive effects on the participants, especially on their attention and focus.

Keywords: Tomatis Method, innovative approach, PKP project, listening, attention

Uvod

Zaradi spremenjenega načina življenja smo skoraj ves čas v stresu, učenci pa imajo poleg zahtev šole še številne težave, kot so nižja koncentracija, hiperaktivnost, disleksija, motnje spanja in spomina, težave z motoričnimi spretnostmi, strahom in drugimi negativnimi čustvi. Številne tuje raziskave (Hesse idr., 2002; Malak idr., 2017; Ratyńska, 2014; Sacarin, 2013; Abedi Koupaei, 2013; Nicoloff, 2004) so pokazale, da redno poslušanje glasbe po posebni metodi Alfreda Tomatisa pripomore k izboljšanju šolskega uspeha, uravnoteženosti čustvenega življenja ter izboljšavi motoričnih spretnosti. Učenci tistih šol, ki so uvedle Tomatisov sistem poslušanja glasbe, hitreje napredujejo v učenju tujih jezikov, imajo večje komunikacijske sposobnosti, pozornost in spomin, bolj razvito socialno in emocionalno inteligentnost ter boljšo motoriko, kar je za učence glasbenih šol še toliko pomembneje. V nadaljevanju predstavljava omenjeno metodo in rezultate raziskave v okviru projekta *Uporaba metode Alfreda A. Tomatisa v glasbeni šoli*. Metodo so preizkusili učenci, ki jih zgoraj navedene težave ovirajo pri tekočem izvajanju instrumentalnega pouka in pouka nauka o glasbi v glasbeni šoli.

Alfred A. Tomatis in njegova metoda

Alfred A. Tomatis (1920–2001) je bil francoski otorinolaringolog in kirurg. Odraščal je v glasbeni družini, njegov oče je bil Humbert Tomatis, slavni operni pevec. Večino otroštva je Alfred potoval z očetom in gledal operne predstave, vendar sta se starša zelo zgodaj odločila, da takšno življenje ni zanj. Odločil se je za študij medicine in doktoriral v Parizu. Kmalu je odprl zasebno ordinacijo, kjer je svetoval pevcem, ki so imeli težave z glasom. Ugotovil je, da je na področju govornega in pevskega glasu narejenih zelo malo raziskav. Na temelju lastne medicinske prakse je postavil teorijo, da ima večina oseb s težavami glasu v resnici težave s sluhom – »glas ne ustvari tistega, kar uho ne sliši«. ¹ V življenju se je poleg pevcev ukvarjal tudi s posamezniki z disleksijo, depresijo, shizofrenijo in avtizmom. Po njegovem mnenju naj bi bila večina teh težav posledica travm šibkih socialnih odnosov in slabe komunikacije, kar pa naj bi neposredno vplivalo na slabše slušno zaznavanje in poslušanje. Alfred A. Tomatis je menil, da težave slabšega slušnega zaznavanja izhajajo iz poškodb srednjega ušesa. Tako je razvil napravo *the electronic ear*, s katero je želel ozdraviti te poškodbe. Naprava je bila namenjena ojačitvi mišic srednjega ušesa, na tak način pa je poslušalec postal bolj senzibilen za frekvence, ki jih ni bil več zmožen zaznati in slišati.

¹ The voice does not produce what the ear does not hear. Vir: Tomatis History. <https://www.tomatis.com/en/history> (1. 7. 2018).

Tomatisova metoda (TM) je naravni pristop k nevrosenzorni stimulaciji slušnega organa. Za poslušanje glasbe po TM uporabljamo poseben set slušalk TalksUp, ki vsebuje slušalke in predvajalnik programa. Slušalke nam omogočajo poslušanje glasbe po slušnem organu (po zraku) in kosteh lobanje (zaznavanje zvoka prek vibracij), saj so te s posebnim delom prislone na vrh glave. Programi poslušanja so prirejeni tako, da spreminjajo glasbo v realnem času. Izbranim glasbenim primerom so dodani dinamični kontrasti, posebni glasbeni filtri (enkrat so porezane visoke, drugič nizke frekvence ipd.), prav tako pa je posebnost posnetkov t. i. »gating«, to so motnje (šumi, poki) oziroma nepričakovani zvočni vzorci, poslušanje z desnim, levim ali obema ušesoma, kar spodbuja stalno aktivno delovanje mišic srednjega ušesa, ki sta pripeti na klavir in stremence in tako skrbita za prenos zvočnih dražljajev v notranje uho. Cilj poslušanja je aktiviranje možganskih centrov, ki so odgovorni za sluh, motorične, čustvene in kognitivne sposobnosti.

Programi poslušanja po Tomatisovi metodi vključujejo tri vrste glasbe: glasbo W. A. Mozarta, gregorijanski koral in valček. Tomatis je trdil, da ima Mozartova glasba širok in uravnotežen frekvenčni spekter, podoben človeškemu glasu. V njej naj bi prevladovala svetloba, skladnost, vedrina in življenjska radost. V Mozartovih delih se glasnost glasbe najpogosteje izmenjuje v razmiku tridesetih sekund, kar ustreza osnovnemu vzorcu naših možganskih valov. Notranja popolnost Mozartove glasbe, ki se odlikava v jasnosti in enostavnosti, pozitivno deluje na čustveno in fizično stanje. Gregorijanski koral ima energetski in hkrati tudi pomirjevalni efekt, kar je avtor metode ugotovil, ko je študiral glasbo benediktinskih menihov. Z raziskavami je ugotovil, da ritmični tok valčka spodbuja vestibularni sistem, s tem pa se izboljšujejo motorične spretnosti. Med poslušanjem lahko posameznik opravlja naslednje aktivnosti, ki spodbujajo desno možgansko hemisfero, npr. igranje spomina, lego kock, sestavljanje sestavljanek, ročna dela, barvanje, risanje, slikanje, igranje družabnih iger. Prepovedano je branje ter uporaba predmetov z zasloni (računalnik, tablični računalnik, mobilni telefon).

Tomatisova metoda vključuje tudi uporabo slušalk Forbrain, ki jih uporabljamo po intenzivu s slušalkami TalksUp. Slušalki sta nameščeni na kosti glave pod senci, mikrofona pa je nameščen pred usti. V mikrofona govorimo, beremo, pojemo in tako poslušamo svoj glas, ki se z napravo prenaša po kosteh glave in slušnega organa desetkrat hitreje in z večjo jasnostjo kot samo po zraku. Uporaba Forbraina poveže možganske živčne celice, ki so bile aktivirane z uporabo slušalk TalksUp, in okrepi sinaptične stike med spodbujenimi nevroni. Set Forbrain prvi teden uporabljamo 5 minut na dan, drugi teden 10 minut na dan, tretji in četrti teden pa 20 minut na dan.

Delo po Tomatisovi metodi je razdeljeno v tri intenzive, v vsakem od njih pa uporabljamo set slušalk TalksUp in For-

brain. V prvem intenzivu 13 dni poslušamo glasbo s setom slušalk TalksUp (5 dni, 2 dni pavze, 5 dni, 2 dni pavze, 3 dni), nato pa štiri tedne uporabljamo slušalke Forbrain. Sledi drugi intenziv, v katerem zopet 13 dni uporabljamo set TalksUp, nato pa uporabljamo Forbrain 2–3 mesece. Zadnji intenziv je izvedbeno enak drugemu. Izvedba intenzivov je razdeljena na 4 stopnje, izvajajo jih lahko samo profesionalci, usposobljeni za določeno stopnjo. Vsaka od teh stopenj se deli na različne programe. Na prvi stopnji imamo začetni (T) in osnovni (F) program, programe E1A, E2A, E1B in E2B za osebe s čustvenimi težavami, L1 in L2 za osebe z jezikovnimi težavami ter MA1 in MA2 za osebe s težavami spomina in pozornosti. Vsakega posameznika se pred uporabo metode Tomatis diagnosticira in nato usmeri v ustrezen program.

Prisotnost metode Tomatis pri nas in v tujini

V primerjavi s slovenskim prostorom, v katerem je metoda Tomatis skromno zastopana, je njena prisotnost v tujini pogostejša. V Evropi je najbolj zastopana na Poljskem, kjer jo uporabljajo tudi v osnovnih šolah. Veliko število tujih raziskav priča v prid tej metodi, predvsem pri učencih z različnimi učnimi, motoričnimi in govornimi težavami ter pri otrocih z motnjami avtističnega spektra (Malak idr., 2017; Ratyńska, 2014; Sacarin, 2013; AbediKoupaiea, 2013; Nicoloff, 2004). Rezultati raziskav so pokazali pozitivne učinke metode na govornem, socialnem in emocionalnem področju. Pregled tujih študij je pokazal, da je bilo usmerjenih manj raziskav v ugotavljanje pozitivnih učinkov metode Tomatis na področju glasbenega izobraževanja. Zaradi opisanega stanja smo se odločili za pripravo in izvedbo projekta *Uporaba metode Alfreda A. Tomatisa v glasbeni šoli*, ki jo predstavljamo v nadaljevanju prispevka.

Sodelujoči v projektu

Projekt *Uporaba metode Alfreda A. Tomatisa v glasbeni šoli* sta izvedli Akademija za glasbo, Univerza v Ljubljani in zasebna glasbena šola Arsem v sodelovanju s podjetjem Savitri, glasbeno-pedagoške dejavnosti, pisanje in izdajanje knjig, v okviru javnega razpisa Projektno delo z gospodarstvom in negospodarstvom v lokalnem in regionalnem okolju – Po kreativni poti do znanja 2017/2018 in Operativnega programa za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2017–2020, ki ga je razpisal Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendiranje.

Projekt, ki je potekal v obdobju od marca do vključno julija 2018, sta sofinancirala Republika Slovenija in *Evropska unija* iz *Evropskega socialnega sklada*. V njem smo sodelovali: študentke Akademije za glasbo v Ljubljani, iz smeri glasbena pedagogika in glasbena umetnost, Ana Maria Beguš, Anja Slokan, Minka Markič, Špela Helena Sellak in Nena Bogataj; pedagoška mentorja doc. dr. Gašper Troha (AGRFT Univerze v Ljubljani) in doc. dr.

Katarina Zadnik (Akademija za glasbo Univerze v Ljubljani); ter delovni mentorici prof. Nataša Cetinski (zasebna glasbena šola Arsem) in izr. prof. dr. Albinca Pesek (podjetje Savitri, glasbeno-pedagoške dejavnosti, pisanje in izdajanje knjig). Vsak v projektu je imel svojo vlogo. Pedagoška mentorja sta usmerjala načrtovanje in izvajanje učnega procesa ter delo študentk, spremljala in vodila celoten potek projekta ter vodila sestanke. Študentke smo sprva študirale literaturo v povezavi z metodo Tomatis, preučile in povzele članke o nekaterih že opravljenih raziskavah ter spremljale in opazovale tri učenke med izvajanjem metode. Delovna mentorica dr. Albinca Pesek je že pred začetkom izvajanja projekta vse udeležence seznanila s Tomatisovo metodo, med projektom pa je študentke usmerjala pri njihovem delu.

Opis in cilj projekta

Metoda Tomatis je v Sloveniji dokaj nepoznana, čeprav je glede na tuje raziskave zelo učinkovita metoda. V sklopu projekta smo želeli ugotoviti, kakšni so učinki uporabe te metode na učence, ki obiskujejo glasbeno šolo. Projekt je bil izveden v treh fazah.

V prvi fazi smo se seznanili z metodo, imeli smo predavanje, nato pa smo sami preučevali tujo literaturo in tuje raziskave o tej temi. Pripravili smo vprašalnike za starše s 30 področji opazovanj ter opazovalne protokole s štirimi področji opazovanj, ki smo jih uporabili pri opazovanju učenek pri pouku instrumenta in nauka o glasbi.

V drugi fazi smo izvedli raziskavo, v katero so bile vključene tri učenke; 1) učenka 2. razreda klavirja in nauka o glasbi (9 let), 2) učenka 2. razreda violončela in nauka o glasbi (8 let), 3) učenka 3. razreda klavirja in nauka o glasbi in 1. razreda flavte (10 let). Pri učenkah je bilo zaznati pomanjkanje zbranosti, pozornosti, notranje umirjenosti, zadržanosti in negotovost ter težave pri uporabi glasbenega zapisa in motoričnih spretnosti pri igranju na instrument, kar je oviralo nemoteno izvajanje instrumentalnega pouka in nauka o glasbi. Za ugotavljanje učinkov Tomatisove metode na učencev celostni razvoj na afektivnem, psihomotoričnem in kognitivnem področju smo uporabili vprašalnik, ki so ga izpolnili starši pred izvedenim 1. intenzivom in po njem (uporaba TalksUp slušalk). Vprašalnik je zajemal 30 področij,² pri katerih so starši ovrednotili stopnjo odzivanja svojega otroka na osnovi Likertove lestvice stališč (1–5), kjer je ocena 1 pomenila zelo slabo in 5 odlično. V izhodiščni fazi, pred izvedbo intenziva, so starši učenek najnižje ovrednotili kategorije zbranost, not-

² Področja opazovanj: 1) jasnost govora, 2) kvaliteta branja, 3) kvaliteta poslušanja, 4) kvaliteta izražanja, 5) sodelovanje pri aktivnostih, 6) razumevanje navodil, 7) kvaliteta komunikacije, 8) intuicija, 9) kreativnost, 10) zbranost, 11) spomin, 12) radovednost, 13) pogum, 14) postavljanje vprašanj, 15) prevzemanje pobude, 16) izražanje svojega mnenja, 17) samostojnost, 18) samoobvladovanje, 19) odgovornost, 20) kvaliteta spanja, 21) potrpežljivost, 22) sproščenost, 23) zaupanje v življenje, 24) pozornost, 25) jasnost mišljenja, 26) samozavest, 27) notranja umirjenost, 28) vživiljanje v sočloveka 29) motorika gibanja in 30) fina motorika.

ranja umirjenost, pozornost, razumevanje navodil in kvaliteta branja.

Prvi intenziv je bil v GŠ Arsem. Učenke so v glasbeni šoli tri najst delovnih dni po dve uri (5 dni – 2 dni pavze – 5 dni – 2 dni pavze – 3 dni) uporabljale slušalke TalksUp. Skladno z navodili metode so bile aktivnosti učenk med poslušanjem glasbe povezane s spodbujanjem delovanja desne možganske hemisfere. Tako so učenke med uporabo TalksUp slušalk barvale pobarvanke, risale, igrale igro Ena, domine, počivale ipd.

Drugi intenziv, ki je vključeval uporabo slušalk Forbrain, je prav tako potekal na GŠ Arsem. Prvi teden so učenke uporabljale slušalke vse delovne dni po 5 minut, drugi teden po 10 minut ter tretji in četrti teden po 20 minut. V času drugega intenziva so se učenke pogovarjale, glasno brale in pele.

V času izvajanja obeh intenzivov smo študentke spremljale, opazovale in vrednotile spremembe na načrtovanih opazovanih področjih – pozornost/zbranost, razumevanje in uporaba glasbenega zapisa, motorične sposobnosti in glasbeni posluš – pri posameznih učenkah pri pouku inštrumenta in nauka o glasbi. Opazovanja so bila pred začetkom intenziva, med intenzivom in po intenzivu – izvedli smo 3 do 4 opazovanja. V zadnji, tretji fazi projekta smo vse pridobljene rezultate analizirali.

Rezultati projekta

Po zaključenem intenzivu smo primerjali izpolnjene vprašalnike. Pri vseh treh učenkah so bile kategorije, ki so bile na začetku najslabše ocenjene (zbranost, notranja umirjenost, pozornost, razumevanje navodil in kvaliteta branja; starši so jih ocenili med 2 in 3), po 1. intenzivu ocenjene veliko bolje (4 ali 5). Tudi nekatere druge kategorije so se pri določenih učenkah izboljšale (npr. kreativnost, radovednost, samostojnost, motorika gibanja ipd.). Opazovanja pri pouku nauka o glasbi in inštrumenta so pokazala pri učenkah 2. razreda klavirja in violončela višjo stopnjo pozornosti in zbranosti. Pri učenki 2. razreda klavirja smo opazili višjo stopnjo notranje umirjenosti. Ta napredek je tako vplival ne le na višjo stopnjo pozornosti in zbranosti, temveč tudi na pravilnejšo telesno držo pri igranju na klavir. Tudi pri učenki violončela se je izboljšala telesna drža pri igranju na inštrument ter postavitve desne roke in koordinacija obeh rok, kar so temeljne tehnične veščine. Učenka flavte (1. razred) je prav tako izboljšala držo inštrumenta, kar se je odražalo na kakovostnem in estetsko polnejšem oblikovanju tona ter čistejši intonaciji. Isto učenko flavte smo spremljali in opazovali tudi pri učenju igranja na klavir (3. razred). V primerjavi z napredkom na psihomotoričnem področju pri flavti pa tega napredka pri klavirski igri nismo opazili. Po izvedenem in-

tenzivu je imela učenka še vedno težave s palcem desne roke, kar se je odražalo pri neizenačenem dinamičnem izvajanju posameznih tonov. Na ritmičnem področju je imela učenka težave z ohranjanjem tempa, opazili smo pohitevanje na mes-tih druge podelitve dobe (šestnajstinke) in upočasnjevanje tempa igranja pri delih skladbe, označenih z dinamiko piano. Problem ohranjanja tempa smo opazili tudi pri zaključevanju fraz, pri katerih je učenka pohitevala.

Na področju razumevanja in uporabe glasbenega zapisa smo vidne napredke opazili pri učenki violončela. Pred izvedenim intenzivom smo opazili, da se ni znašla v zapisu, v njem se je večkrat izgubila, vselej je potrebovala pomoč učitelja. Opazanja po izvedenem intenzivu so pokazala, da je učenka začela glasbeni zapis samostojno uporabljati, v njem se ni več tako pogosto izgubljala, tudi pomoči učiteljice ni več toliko potrebovala. Enako smo opazili pri isti učenki tudi pri pouku nauka o glasbi. Učenka je bila sposobna samostojno zapisati glasbene nareke v notno črtovje, prav tako se je znašla v glasbenem zapisu pri izvajanju ritmičnih in melodičnih vaj. Pri učenki, ki se je učila klavir v 2. razredu, smo pred izvedenim intenzivom zaznali negotovost in zadržanost pri pouku nauka o glasbi. Pri izvajanju ritmičnih in melodičnih vaj ni bila dovolj suverena in prepričana v lastno izvedbo, težave so izstopale tudi pri vključevanju v skupinsko delo. Opazanja po izvedenem intenzivu so pokazala, da sta se stopnji negotovosti in zadržanosti znižali, učenka je postala bolj samozavestna, začela se je samoiniciativno vključevati v razredno delo, kar kaže na razvoj določenih socialnih veščin. Bistvenih sprememb ni bilo zaznati na področju glasbenega poslušanja. Vse učenke so izražale visoko stopnjo razvitih ritmičnih in melodičnih sposobnosti, v povezavi z notranjim slišanjem.

Tudi učitelji inštrumentov in nauka o glasbi so poročali o pozitivnih spremembah pri učenkah. Učitelji so poročali, da so učenke pri učnih urah bolj zbrane in pozorne, da obravnavani učni snovi lažje sledijo, in da se je pri nekaterih učenkah izboljšalo področje tehničnih veščin.

Sklep

V primerjavi z mednarodnim prostorom je Tomatisova metoda v slovenskem prostoru skromno zastopana in manj poznana. Izvedeni projekt je pomemben prispevek za njeno večjo prepoznavnost in odpira nove možnosti proučevanj in raziskovanj pri nas. Zaradi majhnega vzorca ne moremo z gotovostjo trditi, da so opažene izboljšave posledica učinkov izvedenih intenzivov Tomatisove metode, čeprav so končni rezultati pokazali napredke na opazovanih področjih pri opazovanih učenkah. Poročanja staršev o napredku opazovanih učenk na 30 opazovanih področjih, pred izvedenim

intenzivom in po njem, ne kažejo bistvenih sprememb pri večini področij oziroma so starši stopnjo odzivanja večino označili kot nespremenjeno. Med opazovanjem učnega napredka učenk pri inštrumentalnem pouku in pouku nauka o glasbi so opažanja pokazala tudi vzpone in padce na posameznih opazovanih področjih, zato sklepamo, da je na učni napredek pri posameznicah vplivalo več dejavnikov in okoliščin, kot so: prihod ene od učenk v novo šolsko okolje, popoldanski urnik, navezanost urnika individualnega in skupinskega pouka, daljši praznični časovni premor v obdobju izvajanja intenziva in psihofizični dejavniki, kot so utrujenost, lakota in zdravstveno stanje. Z gotovostjo pa lahko trdimo, da je izvedena Tomatisova metoda pozitivno vplivala na področja zbranosti in pozornosti, saj se je napredek pokazal pri vseh treh opazovanih učenkah. Za verodostojnejše rezultate bi bilo treba izpeljati longitudinalno raziskavo na večjem vzorcu in preveriti zanesljivost pozitivnih vplivov metode Tomatis na učne dosežke pri učencih v glasbeni šoli.

V slovenskih glasbenih šolah se poraja vse večja potreba po ustreznih rešitvah in usmeritvah dela z učenci s specifičnimi učnimi težavami in motnjami pozornosti (Zadnik, Habe, 2018). Z uporabo metode Tomatis bi morda lahko reševali omenjene težave pri posameznih učencih, saj poklicni profili, kot so psihologi in socialni delavci, v glasbenem šolstvu niso prisotni. Ob tem se nam odpre novo vprašanje možnosti financiranja nakupa potrebnih naprav in odprtosti staršev, ki bi bili pripravljeni podpreti svojega otroka na poti premoščanja izkazanih (učnih) težav in nameniti dodatni prosti čas v obdobju intenzivnega obiskovanja metode Tomatis v glasbeni šoli.

Viri in literatura

1. Abedi Koupaei, Mahya, Poushaneh, Kambiz, Mohammadi, Ali Zade, Siampour, Najmeh (2013): *Sound Therapy: An Experimental Study with Autistic Children*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813016893> (3. 7. 2018).
2. Alfred A. Tomatis. https://en.wikipedia.org/wiki/Alfred_A._Tomatis (30. 5. 2018).
3. Alfred Tomatis. <https://www.tomatis.com/en/alfred-tomatis> (8. 7. 2018).
4. Areas of application. <https://www.tomatis.com/en/areas-application> (8. 7. 2018).
5. Discover. <https://www.forbrain.com/discover> (8. 7. 2018).
6. Equipment. <https://www.tomatis.com/en/equipment> (8. 7. 2018).
7. Hesse Horst-Peter, Balzer Hans-Ullrich, Bachmann Kai, Ferstl Elisabeth, Fritz Florentina Marija, Schmid Iris (2002): *Preliminary Report Summary: Tomatis Hearing Treatment Study*. <http://tomatisassociation.org/tomatis-hearing-treatment-study-on-musicians/> (3. 7. 2018).
8. Malak, Roksana, Mojs Ewa, Ziarko, Michał, Wiecheć, Katarzyna, Sudol, Anna, Samborski, Włodzimierz (2017): *The role of tomatis sound therapy in the treatment of difficulties in reading in children with developmental dyslexia*, J Psychol Cognition, 2(1): 17–20. <http://tomatisassociation.org/the-role-of-tomatis-sound-therapy-in-the-treatment-of-difficulties-in-reading-in-children-with-developmental-dyslexia/> (3. 7. 2018).
9. Nicoloff, Françoise (2004): *Case Studies of Children with Dyspraxia*. <http://tomatisassociation.org/case-studies-of-children-with-dyspraxia/> (3. 7. 2018).
10. Pesek, Albinca (2018): *Predstavitev nevro-psiho-akustične terapevtske metode dr. Alfreda Tomatisa*. Interno gradivo pri projektu Uporaba metode Alfreda A. Tomatisa v glasbeni šoli.
11. Ratyńska, Joanna (2014): *Attention and Tomatis® Method for success: Results of the project made in Poland from 2010 to 2013*. <http://tomatisassociation.org/attention-and-tomatis-method-for-success-results-of-the-project-made-in-poland-from-2010-to-2013/> (3. 7. 2018).
12. Sacarin, Liliana (2013): *Early Effects of the Tomatis Listening Method in Children with Attention Deficit*. <http://tomatisassociation.org/early-effects-of-the-tomatis-listening-method-in-children-with-attention-deficit-2/> (obiskano, 3. 7. 2018).
13. Tomatis History. <https://www.tomatis.com/en/history> (1. 7. 2018).
14. Tomatis. <https://www.tomatis.com/en/training-course> (30. 5. 2018).
15. Zadnik, Katarina, Habe, Katarina (2018) Specifične učne težave (SUT) pri predmetu nauk o glasbi v glasbeni šoli. V: Schmidt, Majda (ur.), Rus Kolar, Danijela (ur.), Kranjec, Eva (ur.). *Vloga inkluzivnega pedagoga v vzgoji in izobraževanju : konferenčni zbornik*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, str. 229–243.